

С.А. Теліженко

ДОСЛІДЖЕННЯ РАННЬОЕНЕОЛІТИЧНОЇ СТОЯНКИ АРДИЧ БУРУН (СТАВРА) У 2009 р.

Results of the research of the Early Copper Age site Ardych Burun (Stavra) in the Crimea are presented. Six cultural layers were determined and the statistics of the materials was made.

У польовому сезоні 2009 р. Алуштинським загоном Гірськокримської археологічної експедиції продовжені дослідження ранньоенеолітичної стоянки Ардич Бурун (Ставра), розташованої на терасоподібному майданчику в нижній (узбережній) частині південно-східного схилу гори Ардич Бурун (Ставра), на висоті близько 10 м над рівнем Чорного моря та приблизно за 20 м від його узбережжя. За 4 км на північний схід від стоянки розташоване селище Привітне Алуштинської міськради, а за 3,5 км на захід — уроч. Канака (рис. 2, 1). Майданчик з північного сходу та південного заходу обмежений стрімкими бортами тальвегів тимчасових водотоків. Південно-західна частина стоянки активно руйнується внаслідок дії природних сил. Загальна площа пам'ятки, судячи з розмірів майданчика, може становити 150—250 м².

Досліджено 2 м² у північно-східній частині пам'ятки, що має ухил 20—25° у бік півночі, позначаючи, таким чином, давній водотік. Весь ґрунт промивався та ретельно перебирився. Для шару А проведено флотацію ґрунту. Матеріали з флотації передано для подальших досліджень у біоархеологічну лабораторію Пітт Ріверз (університет Кембридж).

Виходячи зі стратиграфії (рис. 1, 1) на стоянці простежено шість культурних шарів, потужність яких не більша за 0,10 м. Матеріали, представлені в шарах, на наш погляд, свідчать про те, що вони залишені культурно однорідним населенням, яке неодноразово заселяло цю місцину. Який проміжок часу віддаляє найнижчий шар від верхнього шару, покажуть по-

дальші дослідження, зокрема радіовуглецевий аналіз.

Шар А₁. Знахідки представлені вторинним крем'яним відщепом та уламком стінки коричневоглиняної посудини з домішкою піску та товченої черепашки в тісті.

Шар А₂. Крем'яний комплекс складається з трьох вторинних відщепів, стамески на вторинному підокруглому відщепі зі слідами макрозоносу на робочому краї (рис. 1, 2), проксимальної частини пластини з нерегулярною положистою ретушню утилізації по краях зі спинки та черевця (рис. 1, 3), мініатюрних свердел та проколки на відщепі (рис. 1, 4—6). Весь кремій жовневий, сірий.

Кераміка представлена сімома уламками стінок мінімум від трьох сіро- та коричневоглиняних посудин, з обох боків ретельно заглажені. В тісті візуально помітні дрібний пісок, товчена черепашка та білуватий непрозорий мінерал. Товщина стінок 0,5—0,7 см. На внутрішній стінці одного уламка шар чорної кіптяви.

Вироби з морської гальки представлені одним відщепом та ретушером на масивному відщепі підтрикутної форми. Робочий край має ознаки потужної спрацьованості, місцями до сильної потертості.

Фауна складається з уламка суглобової частини кістки дрібного ссавця або птаха та уламків трубчастої кістки птаха.

Шар А. Крем'яний комплекс: первинні відщепи 6 од. (4 обгорілі); вторинні відщепи 38 од., з них 28 обгорілі; дистальна частина пластини; мікропластина з фрагментарною ретушню утилізації по краю (рис. 2, 14), медіальна та дистальна частини пластин з ретушню утилізації по краях (рис. 2, 10—11); стамеска на вторинному аморфному відщепі (рис. 2, 13); перфорато-

ри на пластинчастих відщепах (уламки й цілі) — 5 од. (рис. 2, 2—9); вторинний пластинчастий відщеп з фрагментарною ретушню утилізації по краях з черевця (рис. 2, 12).

Кераміка: 10 уламків стінок сіро- та коричневоглиняного посуду мінімум від трьох посудин. Поверхня ретельно заглажена. Тісто містить пісок та в окремих випадках товчену черепашку. Товщина стінок до 0,7 см. Один екземпляр з придонною частиною. Чотири уламки походять від верхньої частини посудини, орнаментованої зубчастим штампом у вигляді вертикальної «ялинки». Одним екземпляром представлена шийка з частиною тулуба, прикрашена вдавленнями вузьким штампом. Є уламок вінця мініатюрної посудинки з товщиною стінок 0,3 см. Край вінця закруглений, ледь відхилений.

Вироби з морської гальки представлені дев'ятьма відщепами без ознак обробки, відщепом з гальки овальної форми зі слідами спрацьованості по краях, двома уламками гальки без ознак спрацьованості, розщепленою галькою округлої форми зі слідами спрацьованості по краях, галькою з численними слідами пікетижу на поверхні (ковадла?), трьома гальками без ознак обробки.

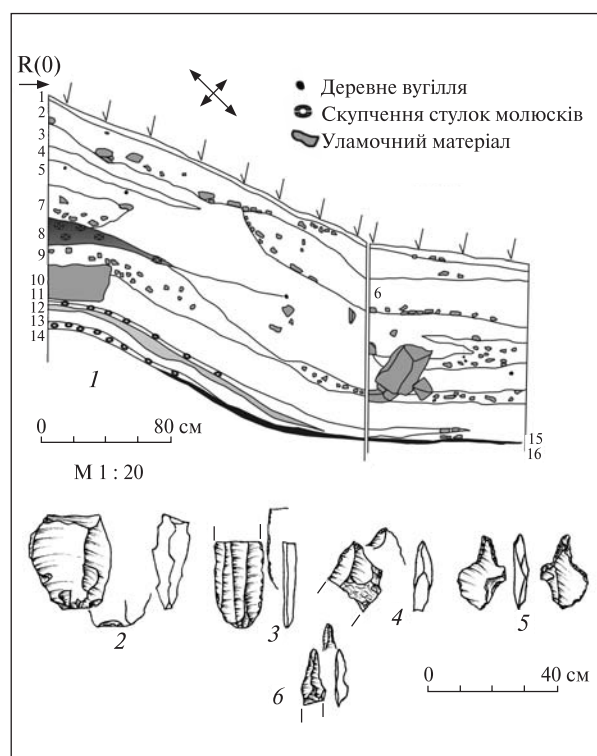

Рис. 1. Ардич Бурун (Ставра)-2009: 1 — стратиграфія північно-східного борту розкопу; 2—6 — крем'яний комплекс шару A₀

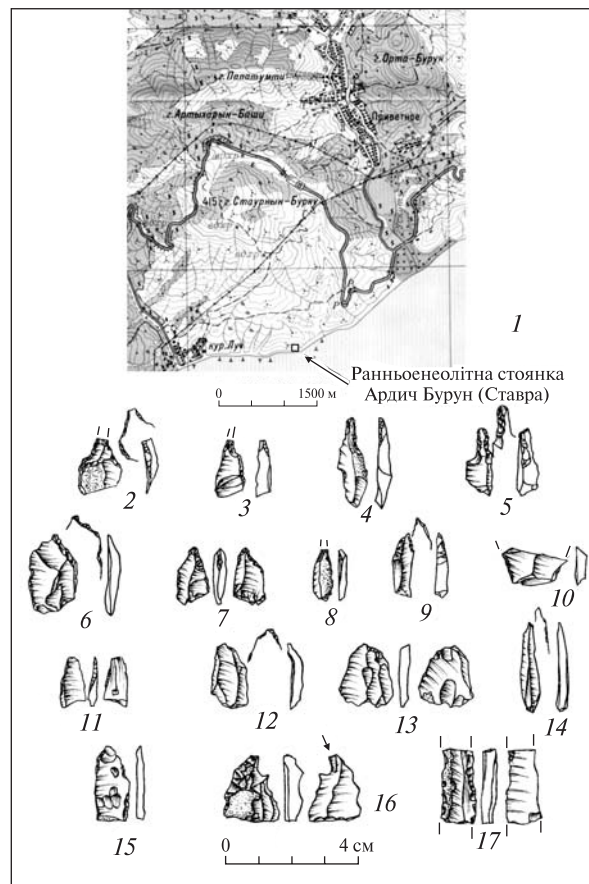

Рис. 2. Ардич Бурун (Ставра)-2009: 1 — локалізація пам'ятки; крем'яні комплекси шарів А (2—14) і В (15—17)

Фауністичні рештки: уламки та цілі зуби і частини щелеп копитних ссавців (30 од.), шість фрагментів трубчастих кісток, два уламки епіфізної частини, 177 дрібних переважно пташиних кісток, 102 з яких обгорілі.

Шар В. Крем'яний комплекс складається з двох первинних відщепів (один обгорілий), восьми вторинних відщепів (шість обгорілих), первинного пластинчастого обгорілого відщепа з нерегулярною ретушню по краях (рис. 2, 15), стамески-бічного різця на первинному відщепі з ретушню (рис. 2, 16), медіальної частини пластини з напівстрімкою ретушню по краях (рис. 2, 17). Сировина сірого або коричневого кольору.

Керамічний комплекс містить 26 фрагментів посуду мінімум від трьох посудин. Тулуб однієї орнаментованої відбитками зубчастого штампа. Інша посудина, округлобока, оздоблена зовні високого вінця та, частково, по шийці вертикальними відбитками зубчастого штампа. Весь посуд ретельно заглажений. Тісто містить пісок та іноді товчену черепашку і білуватий непрозорий мінерал.

Вироби з морської гальки представлені трьома відщепами, двома цілими гальками, чотирма уламками розщеплених гальок (одна складається з чотирьох частин) та уламком розщепленої гальки з ознаками обробки по краю (лощило?).

Відзначимо зернотерку? на округлому приплюснутому шматку пісковика. «Робоча» поверхня ледь увігнута. Протилежна робочій сторона та бічні підшліфовані, з подряпинами та слідами пікетажу. Від перебування у вогнищі виріб розпався на п'ять частин.

І, нарешті, вкажемо кістяну намистину діаметром 0,8 см та діаметром каналу 0,2 см. Товщина її 0,35 см. Намистина обгоріла. Бічні сторони мають ледь виражені кути.

У південно-західній частині пам'ятки, на осипі краю площадки, зібрано матеріал, представлений трьома уламками трубчастих кісток тварин, 17 первинними та 55 вторинними відщепами, двома пластинчастими відщепами з нерегулярною ретушшю по краях, стругом на крем'яному уламку, фрагментом вінця коричневоглиняної посудини, орнаментованої скісними відбитками тонкого штампа, відщепом з морської гальки, абразивом на вузькій гальці з пісковика та товкачем на кінці уламка підпрямокутної гальки зі слідами пікетажу.

Звернемо увагу на головну особливість майже кожного шару — скупчення стулок морських молюсків. Більшість їх належить устрицям і мідіям, іноді дуже великим. Скупчення дуже щільні, іноді стулка вкладена до стулки. В окремих стулках траплялося деревне вугілля. Можливо, з утилізацією молюсків пов'язані

перфоратори, які превалюють серед виробів із вторинною обробкою. Не виключається й використання гальки для розщеплення молюсків, але потрібні трасологічні дослідження.

Технологія розщеплення гальки полягала в нанесенні на поперечну частину заглиблення, частіше овальної форми, куди вставлявся посередник (стамеска), по якому наносився удар, який й розколював гальку на дві частини.

Крем'яний і керамічний комплекси пам'ятки майже повністю аналогічні з енеолітичними пам'ятками Південного узбережжя Криму, які концентруються на захід від Ардич Бурун (Ласпі 1, Батиліман, Гурзуфська фортеця, Масандрівські гроти тощо). Щоправда лише матеріали Ласпі 1 придатні для більш-менш коректного порівняльного аналізу. Інші матеріали походять або з поверхневих зборів, або з не стратифікованих комплексів. Що стосується передгірського Криму, то аналогії одній посуді з шару В можна знайти в колекції верхніх шарів багатошарової стоянки Кукрек. Варто додати, що Кукрек знаходиться майже на одній лінії з Ардич Бурун і відділяє їх лише головний кряж Криму. Крем'яний же комплекс Кукрецької стоянки — повна протилежність виробам Ардич Бурун, що пояснюється відмінностями у функціональному призначенні знарядь, а також досить специфічними умовами господарської діяльності населення узбережжя, пов'язаної з експлуатацією морських ресурсів.

Також слід звернути увагу й на кераміку з верхніх шарів Кая-Араси та шару Vb гроту Таш Аір, які нагадують за формою та орнаментациєю посуд з Ардич Бурун.

